Bendrai finansuoja Europos Sąjunga

SEKSUALINIS SMURTAS LIETUVOJE

Autoriai: Dr. D. Puidokienė, R. Jureliavičiūtė
Redagavo: M. Grabytė
Maketavo: K. Zakšauskaitė

Šios apklausos tikslas – įvertinti Lietuvos gyventojų požiūrį į seksualinį smurtą, jo atpažinimą, nukentėjusių asmenų atsakomybės vertinimą, pagalbos paieškos galimybes ir kliūtis bei visuomenės nuostatas apie teisinį reagavimą į seksualinį smurtą, siekiant nustatyti visuomenėje vyraujančias pažiūras ir žinių spragas.

Ataskaita parengta remiantis „Baltijos tyrimų“ 2026 m. liepos mėn. atliktos reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos rezultatų duomenimis įgyvendinant projektą „SPEAK UP: Sutikimu grindžiamų teisės aktų tobulinimas siekiant užkirsti kelią seksualiniam smurtui Lietuvoje“ (SPEAK UP: Advancing Consent-Based Legislation to End Sexual Violence in Lithuania), finansuojamą Europos moterų lobistinės organizacijos pagal 2026 m. finansinės paramos trečiosioms šalims programą (FSTP2026-001).

© Visos teisės saugomos. Jokia šio leidinio dalis negali būti dauginama arba perduodama bet kokiomis priemonėmis, elektroninėmis ar mechaninėmis, įskaitant kopijavimą, įrašymą ar naudojant bet kokią kitą informacijos saugojimo ar paieškos sistemą be leidėjo sutikimo, išskyrus trumpas citatas, naudojamas kritinei apžvalgai.

EUROPEAN WOMEN'S LOBBY
EUROPEEN DES FEMMES

Lietuvos moterų lobistinė organizacija

Veda Vidus

RŪBO LOGIJA

Apklausos rezultatai prisideda prie projekto tikslų: didinti moterų teisių, lyčių lygybės ir seksualinio smurto problematikos bei su ja susijusių politikos ir teisės aktų pokyčių matomumą, stiprinti visuomenės ir suinteresuotųjų šalių žinias bei supratimą ir suteikti duomenimis paremtą pagrindą organizacijų bei kitų suinteresuotųjų šalių ekspertinėms kompetencijoms, informavimo, advokacijos ir politikos formavimo veikloms stiprinti.

Visuomenės nuostatos, pagalbos ieškojimas ir nacionalinės politikos prioritetai ES direktyvos 2024/1385 kontekste

2026 m. reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos analizė | N = 1 002

Tyrimo dalyviai ir metodologija

2026 m. liepos 21–31 d. „Baltijos tyrimai“ atliko 18 metų ir vyresnių Lietuvos gyventojų apklausą. Dalyvavo 1 002 asmenys: 465 vyrai (46 proc.) ir 537 moterys (54 proc.). Pagal amžių 15 proc. respondentų buvo 18–29 m., 34 proc. – 30–49 m., 26 proc. – 50–64 m., 25 proc. – 65 m. ir vyresni. 43 proc. gyveno penkiuose didmiesčiuose, 25 proc. – kituose miestuose, 32 proc. – kaimuose ar miesteliuose iki 2000 gyventojų. 20 proc. turėjo universitetinį, 10 proc. – koleginį, 19 proc. – aukštesnįjį, 30 proc. – profesinį, 21 proc. – vidurinį ar žemesnį išsilavinimą. Pajamas iki 1 500 Eur nurodė 26 proc., 1 501–2 500 Eur – 28 proc., daugiau nei 2 500 Eur – 22 proc.; 24 proc. jų nenurodė.

Apklausa atlikta individualių interviu būdu. Taikyta daugiapakopė stratifikuota atranka pagal apskritį ir gyvenvietės dydį; konkrečiuose būstuose naudotas maršrutinės atrankos principas ir artimiausio gimtadienio taisyklė. Duomenys sverti pagal lytį, amžių ir gyvenvietės dydį. Tyrėjų nurodoma maksimali visos imties atrankos paklaida ±3,1 procentinio punkto, esant 95 proc. pasikliovimo lygiui; ši paklaida netaikytina automatiškai atskiriems pogrupiams.

Ką šis tyrimas leidžia teigti?

Tyrimas matuoja deklaruojamas nuostatas, savarankiškai nurodytas patirtis ir hipotetinius ketinimus. Kai kuriuose klausimuose buvo galima pasirinkti kelis atsakymus, todėl procentų suma gali viršyti 100. Pogrupių skirtumai pateikiami aprašomai, neteigiant jų statistinio reikšmingumo.

Analizės logika

Empiriniai rezultatai čia siejami su 2024 m. gegužės 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2024/1385, dėl kovos su smurtu prieš moteris ir smurtu artimoje aplinkoje (toliau – Direktyva (ES) 2024/1385) prevencijos, pagalbos, apsaugos ir institucinio bendradarbiavimo reikalavimų. Vis dėlto apklausa negali įrodyti konkrečios direktyvos nuostatos neįgyvendinimo – tam reikalingas atskiras nacionalinių teisės aktų, paslaugų ir jų veikimo įrodymų vertinimas.

2. Kada seksualinis smurtas atpažįstamas?

Klausimas apie aplinkybes, kuriomis lytiniai santykiai turėtų būti laikomi nusikaltimu, atskleidė ryškią fizinės prievartos ir sutikimo nebuvimo atpažinimo asimetriją. Fizinės jėgos panaudojimą pasirinko 88,4 proc. respondentų, grasinimus – 63,6 proc., situaciją, kai žmogus lytinių santykių nenori, – 58,6 proc. Nevalingą nesipriešinimą dėl šoko ar baimės pasirinko 46,4 proc., o tokią apsvaigimo būklę, kai žmogus negali suprasti situacijos – 44,9 proc.

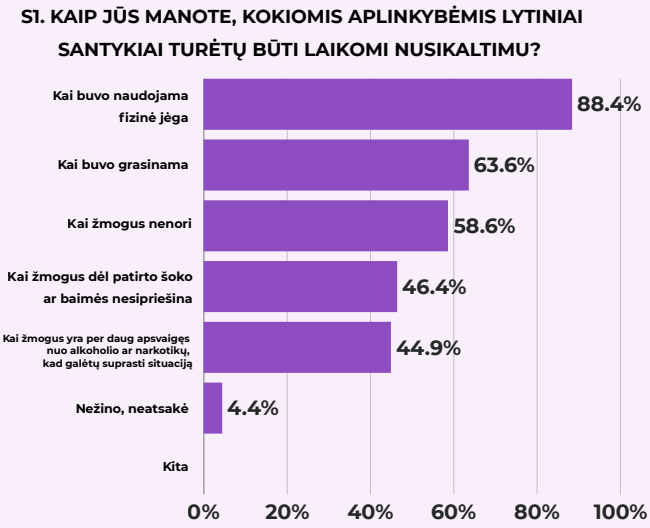

Rezultatai rodo, kad respondentai lengviau atpažįsta seksualinį smurtą, kai jis atitinka akivaizdžios prievartos modelį. Kiti požymiai pasirenkami rečiau, nors jie gali būti itin svarbūs vertinant asmens valią ir gebėjimą priimti sprendimą. Vis dėlto teigti, kad tik 58,6 proc. „žino, kas yra iššaginimas“, būtų netikslu. Apklausa įvertina nuostatas apie pateiktas situacijas, o ne tikrina teisės normų supratimą.

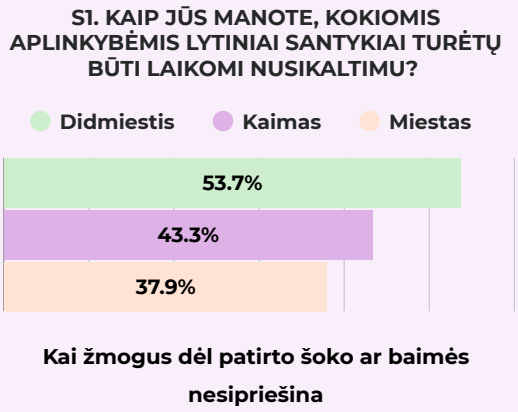

Gyvenvietės tipo pjūvis rodo, kad nesipriešinimą dėl šoko ar baimės kaip nusikaltimo aplinkybę pasirinko 53,7 proc. didmiesčių ir 37,9 proc. kitų miestų gyventojų. Apsvaigimo atveju tokį atsakymą pasirinko 49,6 proc. kaimo, 46,4 proc. didmiesčių ir 36,4 proc. kitų miestų gyventojų. Šiuos skirtumus verta toliau tikrinti statistiškai; vien aprašomieji skaičiai neleidžia paaiškinti jų priežasčių.

Direktyvos 34 ir 35 straipsniai[1] numato prevencijos priemones, įskaitant sutikimo bei kūno autonomijos supratimo stiprinimą. Tyrimo rezultatai suteikia empirinį pagrindą programoms, kurios nagrinėtų ne tik fizinę prievartą, bet ir sutikimo nebuvimą, šoką, baimę, apsvaigimą. Tai argumentas prevencijos prioritetui.

Prevencinės žinutės turėtų aiškinti konkrečias situacijas, o jų poveikis turėtų būti vertinamas prieš intervencijas ir po jų. Svarbu matuoti ne vien informacijos pasiekiamumą, bet ir tai, ar žmonės geriau atpažįsta seksualinį smurtą be akivaizdžios fizinės prievartos.

1. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2024/1385, 2024-05-14, dėl kovos su smurtu prieš moteris ir smurtu artimoje aplinkoje, ypač 25–26, 34–36, 38 str.; perkėlimo terminas – 2027-06-14. EUR-Lex.

3. Sutikimas, sustingimas ir klausimo kontekstas

Kai respondentams buvo pateiktas konkretus scenarijus, t. y. lytiniai santykiai įvyko asmeniui jų nenorint, bet jis nesipriešino dėl šoko ar baimės – 71,9 proc. tokią situaciją laikė nusikaltimu. 15,5 proc. manė, kad be fizinės jėgos ar grasinimų tai neturėtų būti laikoma nusikaltimu, o 12,3 proc. nežinojo arba neatsakė. Moterų grupėje nusikaltimu situaciją laikė 75,6 proc., vyrų – 67,6 proc.

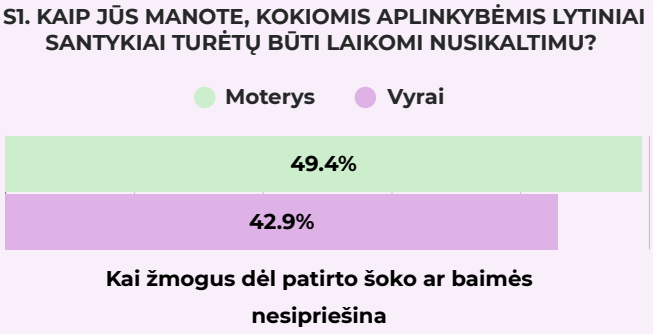

S1 klausime[2] nesipriešinimą dėl šoko ar baimės pasirinko 46,4 proc., o S13[3] konkrečiam scenarijui pritarė 71,9 proc. respondentų. Šie dydžiai nėra du to paties matavimo rezultatai: skiriasi klausimų forma, atsakymų pasirinkimo logika ir kontekstas. Todėl yra 25,5 procentinio punkto skirtumas. Jis leidžia kelti hipotezę, kad konkretus pasakojimas padeda geriau atpažinti seksualinio smurto požymius.

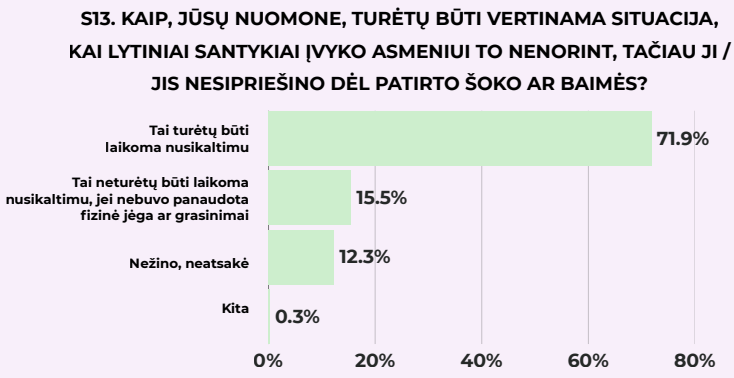

Visuomenėje seksualinio smurto samprata gali būti fragmentiška. Respondentai gali pritarti principui, kad nenorimi lytiniai santykiai yra neteisėti, bet ne visada spontaniškai susieti jį su pasyvumu, sustingimu ar kitomis reakcijomis į grėsmę. Taip pat negalima manyti, kad respondentai savo nuostatas taikytų taip pat realioje situacijoje.

Lietuvos BK 149 ir 150 straipsniuose iššaginimas ir seksualinis prievartavimas siejami su veiksmais prieš asmens valią ir įstatyme nurodytomis prievartos, galimybės priešintis atėmimo ar bejėgiškos būklės aplinkybėmis. Svarbu vertinti ir teismų praktiką, o ne tik normos tekstą. Direktyva (ES) 2024/1385 nenustato bendro visoms valstybėms narėms privalomo iššaginimo apibrėžimo, grindžiamo vien sutikimo nebuvimu, tačiau toks teisinis reguliavimas praplėstų seksualinio smurto formų sąvokas ir didintų jų atpažįstamumą.

Rekomenduojama mokymuose ir viešojoje komunikacijoje naudoti situacinius pavyzdžius apie nevalingą sustingimą, apsvaigimą ir pasipriešinimo nebuvimą, o teisės taikymo kokybę vertinti atskiru teismų sprendimų bei ikiteisminių tyrimų analize.

2. S1 – Kaip Jūs manote, kokiomis aplinkybėmis lytiniai santykiai turėtų būti laikomi nusikaltimu?
3. S13 – Kaip, Jūsų nuomone, turėtų būti vertinama situacija, kai lytiniai santykiai įvyko asmeniui to nenorint, tačiau ji / jis nesipriešino dėl patirto šoko ar baimės?

4. Asmeninės patirtys ir socialinis matomumas

Apklausoje 20,8 proc. respondentų nurodė patyrę žodinį seksualinį priekabiavimą, 10,6 proc. – nepageidaujamą seksualinio pobūdžio fizinį kontaktą, 4,1 proc. – iššaginimą ar seksualinį prievartavimą, 3,7 proc. – seksualinį priekabiavimą internete, 3,4 proc. – intymaus turinio platinimą be sutikimo, 1,2 proc. – seksualinį smurtą panaudojus prievartos narkotikus.

S2. AR JŪS KADA NORS PATYRĖTE KURIAS NORS IŠ KORTELĖJE S2 PATEIKTŲ SEKSUALINIO SMURTO FORMŲ?

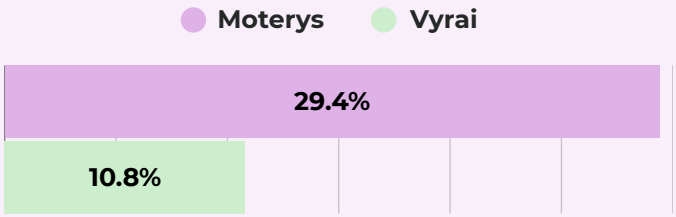

Žodinis priekabiavimas (seksualinio pobūdžio užuominos, komentarai ar pasiūlymai)

Žodinį priekabiavimą nurodė 29,4 proc. moterų ir 10,8 proc. vyrų, nepageidaujamą fizinį kontaktą – 15,0 ir 5,6 proc. Tai maždaug 2,7 karto skirtingai deklaruotos patirtys. Iššaginimą ar seksualinį prievartavimą nurodė 4,6 proc. moterų ir 3,4 proc. vyrų, seksualinį priekabiavimą internete – atitinkamai 4,8 ir 2,4 proc. Intymaus turinio platinimą be sutikimo patyrę nurodė 4,3 proc. vyrų ir 2,7 proc. moterų. Pastarieji retesnių patirčių skirtumai ypač jautrūs imties dydžiui.

Klausime apie pažįstamų žmonių patirtis 24,0 proc. respondentų pažymėjo žodinį priekabiavimą, 13,5 proc. – nepageidaujamą fizinį kontaktą, 8,6 proc. – priekabiavimą internete, 7,4 proc. – iššaginimą ar seksualinį prievartavimą. Tačiau S3[4] 61,6 proc. atsakymų užkoduota kaip „nežino / neatsakė“, o S2[5] – 69,5 proc.; jų negalima automatiškai laikyti „nepatyrė / nepažįsta“. Todėl bendras bent vieną formą patyrusių ar pažįstančių žmonių procentas šiame dokumente neskaičiuojamas.

Duomenys parodo, kad seksualinio smurto patirtys nėra vien baudžiamosios justicijos registruojamų atvejų klausimas. Patirties atskleidimą gali riboti stigma, nevienodas smurto formų supratimas ir interviu aplinka. Tyrimo rezultatus prasminga gretinti su specializuotais viktimologiniais tyrimais, bet ne tiesiogiai sulyginti su policijos registruotais nusikaltimais.

Direktyvos 26 straipsnis numato specializuotą pagalbą seksualinio smurto aukoms, 5–8 straipsniuose reglamentuojamos konkrečios kibernetinio smurto formos, tačiau apklausos kategorijos nėra tapačios šių nusikalstamų veikų sudėtims. 44 straipsnis aktualus nuosekliam duomenų rinkimui. Reikalinga paslaugų sistema, atliepianti tiek fizinio, tiek skaitmeninio smurto patirtis.

4. S3 – Ar Jūs pažįstate ką nors, kas patyrė kurias nors iš kortelėje S2 pateiktų seksualinio smurto formų?
5. S2 – Ar Jūs kada nors patyrėte kurias nors iš kortelėje S2 pateiktų seksualinio smurto formų?

5. Kur būtų kreipiamasi pagalbos?

Hipotetinėje situacijoje 37,2 proc. respondentų kreiptųsi į policiją, 30,7 proc. skambintų numeriu 112, 14,8 proc. – šeimai, 12,6 proc. – sveikatos priežiūros įstaigai, 8,5 proc. – draugams, 7,9 proc. – psichikos sveikatos specialistui. PRABILK.LT pasirinko 4,8 proc., specializuotos kompleksinės pagalbos centrą – 4,6 proc. Niekur nesikreiptų 12,3 proc., 17,6 proc. nežinojo arba neatsakė. Kadangi galima rinktis kelis variantus, kreipimosi į policiją ar Bendrąjį pagalbos centrą 112 pasirinkusiųjų procentų negalima vertinti kaip unikalių.

Niekur nesikreiptų 16,0 proc. vyrų ir 9,1 proc. moterų. Pagal gyvenamąją vietą šį atsakymą pasirinko 17,7 proc. kitų miestų, 15,1 proc. kaimo ir 7,1 proc. didmiesčių gyventojų. Tai aprašomieji skirtumai, kurie gali būti svarbūs informavimo ir paslaugų prieinamumo planavimui, bet savaime neatskleidžia priežasčių.

S4. AR JŪS KREIPTUMĖTĖS PAGALBOS, JEI PATIRTUMĖTE SEKSUALINĮ SMURTĄ? JEI TAIP, KUR JŪS KREIPTUMĖTĖS?

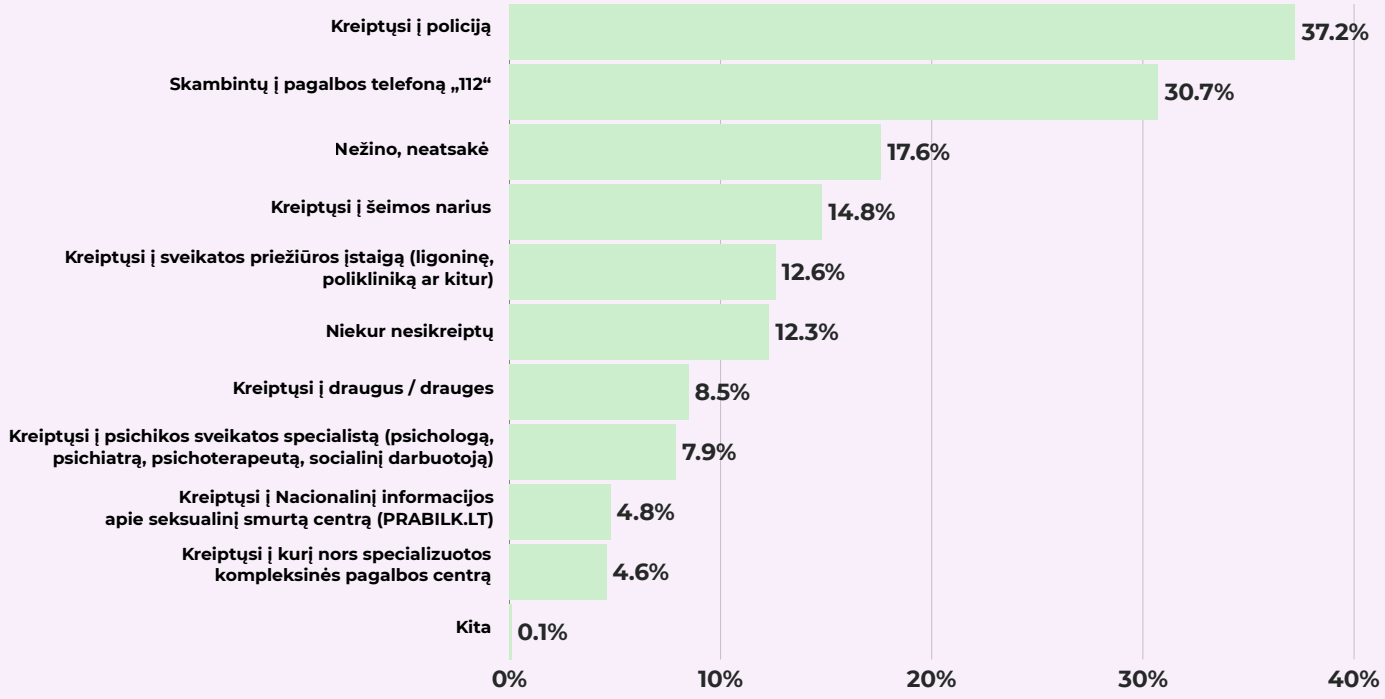

Šis klausimas matuoja įsivaizduojamą veiksmą, o ne faktinį nukentėjusių asmenų kreipimosi lygį. Mažas specializuotų paslaugų pasirinkimo procentas nereiškia, kad mažai žmonių apie jas yra girdėję. Jis gali atspindėti žinomumą, pasitikėjimą, pirminio kreipimosi įpročius ar atsakymų formuluotes. Šių galimų paaiškinimų apklausa neatskiria.

Lietuvoje veikia Nacionalinis informacijos apie seksualinį smurtą centras (toliau – NISSC) PRABILK, teikiantis emocinę ir informacinę pagalbą telefonu bei internetu. Sveikatos apsaugos ministerija (toliau – SAM) viešai skelbia specializuotos sveikatos priežiūros organizavimo informacinę medžiagą[6] ir 2021 m. įsakymą Nr. V-1765 „Dėl galimai seksualinį smurtą patyrusių moteriškosios lyties asmenų paslaugų“[7]. Šių paslaugų buvimas dar neįrodo vienodo teritorinio ar praktinio prieinamumo.

6. SAM „Asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimo galimai seksualinį smurtą patyrusiems moteriškos lyties asmenims organizavimas“
7. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2021 m. liepos 30 d. įsakymas Nr. V-1765 „Dėl Asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimo galimai seksualinį smurtą patyrusiems moteriškosios lyties asmenims aprašo patvirtinimo“.

Direktyvos 25 straipsnis reikalauja specializuotos pagalbos prieinamumo nepriklausomai nuo oficialaus skundo pateikimo ir koordinavimo su bendrosiomis paslaugomis. 26 straipsnis numato lengvai prieinamus seksualinio smurto pagalbos ar nukreipimo centrus. Todėl Lietuvoje vertintina ne tik paslaugų egzistavimo faktas, bet ir jų veikimo laikas, prieinamumas skirtingoms grupėms, siuntimo kelias, konfidencialumas ir pagalbos tęstinumas.

6. Kodėl žmonės gali nesikreipti pagalbos?

Respondentai dažniausiai manė, kad nukentėję asmenys nesikreipia pagalbos dėl gėdos ar kaltės jausmo (51,2 proc.), baimės, kad jais nepatikės (43,4 proc.), nepasitikėjimo teisine sistema (34,1 proc.) ir galimo smurtautojo keršto baimės (30,2 proc.). 23,5 proc. nurodė baimę, kad aplinkiniai apkaltins nukentėjusį asmenį smurto išprovokavimu, 21,9 proc. – netikėjimą, kad kas nors padės. Informacijos apie pagalbą trūkumą pažymėjo 11,6 proc.

S5. KAIP JŪS MANOTE, DĖL KOKIŲ PRIEŽASČIŲ DALIS NUKENTĖJUSIŲ NUO SEKSUALINIO SMURTO NESIKREIPIA PAGALBOS?

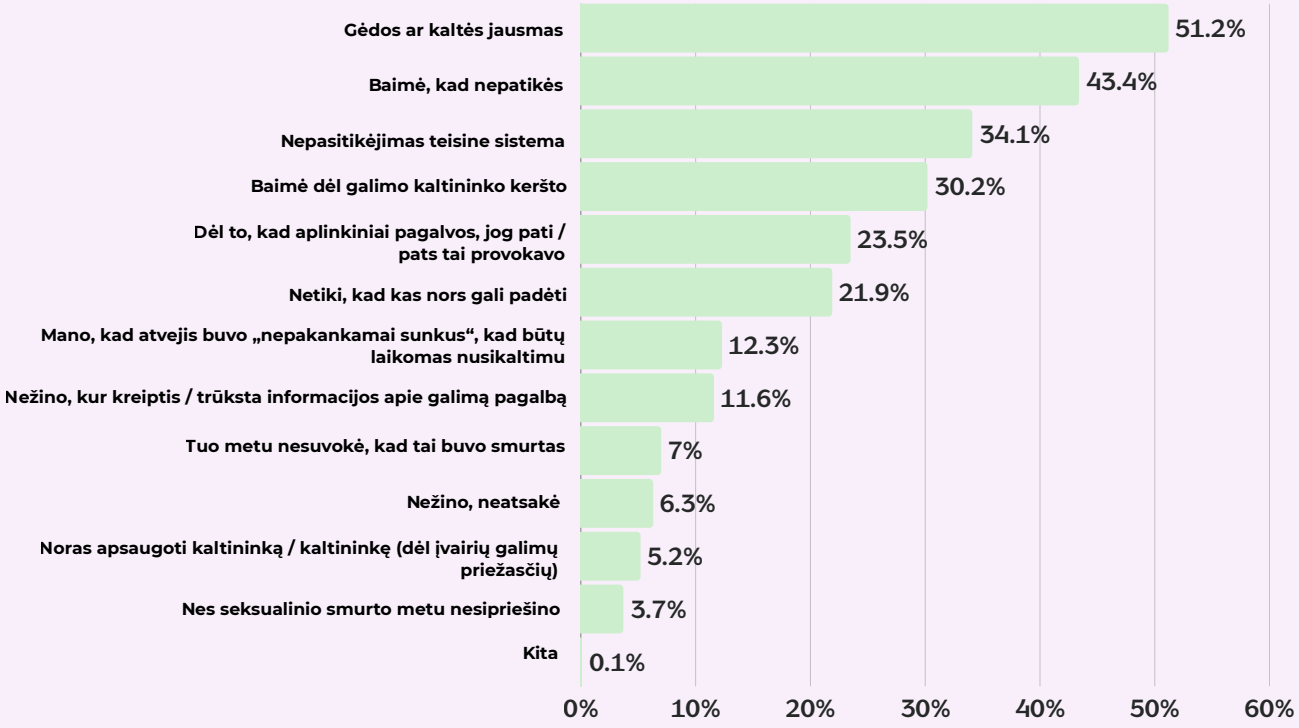

Klausime prašoma visų respondentų paaiškinti kitų žmonių nesikreipimo priežastis. Visuomenės suvokiamos kliūtys pačios savaime yra sociologiškai svarbios – jos parodo, kokie socialiniai lūkesčiai ir institucinio atsako vaizdiniai gali lydėti seksualinio smurto atskleidimą.

Kartu su klausimo „Ar jūs kreiptumėtės pagalbos, jei patirtumėte seksualinį smurtą?“ rezultatais atsiskleidžia dvejopa problema. Viena vertus, dalis respondentų hipotetiškai rinktųsi teisėsaugą kaip pirmąjį pagalbos šaltinį, kita vertus, nemaža dalis teisinę sistemą suvokia kaip galimą kliūtį. Šis derinys leidžia kelti klausimą, ar nukentėjusių asmenų patirtis pirmojo kontakto metu gali sustiprinti arba sumažinti jų pasitikėjimą, tačiau tam patikrinti reikia pačių pagalbos gavėjų patirties tyrimų.

Direktyvos 25 straipsnyje numatytos specializuotos paslaugos ir nukreipimas, 36 straipsnyje – specialistų rengimas. Taip pat svarbios nuostatos dėl nukentėjusių asmenų poreikių įvertinimo ir apsaugos. Šių reikalavimų įgyvendinimo kokybę reikėtų vertinti per realų paslaugų naudojimą, nukentėjusiųjų patirtį, informavimo suprantamumą ir pakartotinio išdėstymo institucijoms naštą.

Apibendrinant galima teigti, jog būtina numatyti anoniminį pagalbos gavėjų grįžtamąjį ryšį, organizuoti pirmojo kontakto specialistų mokymus ir aiškų kelią nuo medicininės pagalbos ar policijos iki specializuotos emocinės bei teisinės pagalbos. Taip pat vertinti ne vien konsultacijų skaičių, bet ir pagalbos gavėjų suvokiamą saugumą, informuotumą bei nukreipimo sėkmę.

7. Seksualinio smurto mitai ir atsakomybės priskyrimas

47,1 proc. respondentų visiškai arba labiau sutiko, kad apsvaigęs nuo alkoholio asmuo iš dalies atsakingas už patirtą seksualinį smurtą. 51,6 proc. pritarė nuostatai, kad žodžiu ar fiziniais veiksmais neprieštaravęs asmuo iš dalies atsakingas už patirtą seksualinį smurtą. 54,7 proc. sutiko, kad „provokuojanti apranga“ gali paskatinti seksualinį smurtą, o 38,3 proc. – kad pasilinksminimo vietose besilankantis žmogus iš dalies atsakingas už patirtą seksualinį smurtą.

S6-S12. Jei asmuo buvo apsvaigęs nuo alkoholio, tai ji / jis iš dalies yra atsakinga (- as) už patirtą seksualinį smurtą

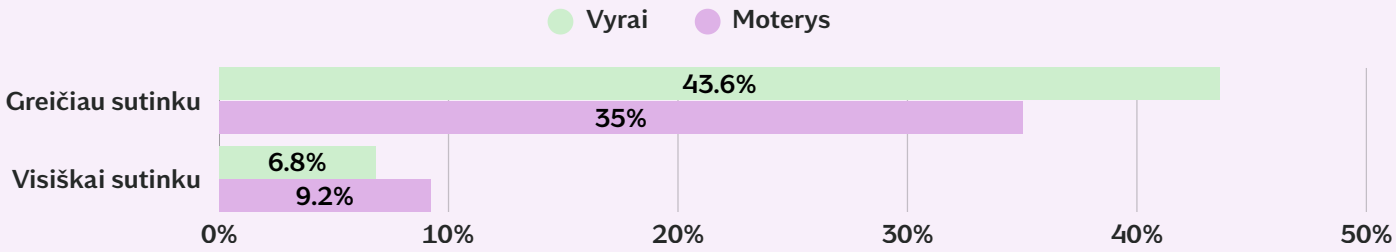

S6[8], S7[9], S8[10], S9[11] teiginiai tiesiogiai matuoja dalinės atsakomybės priskyrimą nukentėjusiam asmeniui. Visi keturi atsakymai parodo socialines interpretacijas, kurios gali būti susijusios su seksualinio smurto pateisinimu ar atsakomybės perkėlimu.

8. S6 – Jei asmuo buvo apsvaigęs nuo alkoholio, tai ji / jis iš dalies yra atsakinga (-as) už patirtą seksualinį smurtą
9. S7 – Jei asmuo žodžiu ar fiziniais veiksmais neprieštaravo dėl lytinų santykių, tai ji / jis iš dalies yra atsakinga (-as) už patirtą seksualinį smurtą.
10. S8 – Provokuojanti apranga gali paskatinti seksualinį smurtą.
11. S9 – Jei asmuo vakare ar naktį lankosi naktiniuose klubuose ar kitose pasilinksminimo vietose, tai ji / jis iš dalies yra atsakinga (-as) už patirtą seksualinį smurtą.

Svarbu pažymėti, kad dalis žmonių pripažįsta seksualinio smurto neteisėtumą, tačiau kartu jo aplinkybes vertina per nukentėjusio asmens pasirinkimus. Toks aiškinimo modelis gali nulemti reakcijas į atskleistą smurtą: kokie klausimai užduodami, ar nukentėjęs asmuo palaikomas, ar jo pasakojimu abejojama.

34–35 direktyvos straipsniuose numatytos prevencinės priemonės ir seksualinio sutikimo supratimo stiprinimas, o 36 straipsnis aktualus profesionalų rengimui. Tyrimas pagrindžia poreikį prevencijoje aiškiai atskirti rizikos aplinkybes nuo atsakomybės už smurtą. Jokia apranga, apsvaigimas ar apsilankymas naktinio gyvenimo vietoje nesuteikia teisės seksualiniams veiksmams be sutikimo.

Prevencijos programų poveikį reikėtų matuoti pakartotiniais palyginamaisiais klausimais apie nukentėjusiojo atsakomybę, o specialistų mokymuose – situacinių užduočių vertinimu. Vien kampanijos pasiekiamumas neparodo nuostatų kaitos.

8. Visuomenės nuostatų prieštaringumas

Apklausoje dalyvavę 80,9 proc. respondentų visiškai arba labiau sutiko, kad už seksualinį priekabiavimą viešose vietose turi būti taikomos baudos. 86,0 proc. pritarė nuostatai, kad bausmės už seksualinį smurtą prieš vyrus ar berniukus turėtų būti tokios pačios kaip už smurtą prieš moteris ar mergaites. Tuo pat metu 26,3 proc. manė, kad dauguma pranešimų apie seksualinį smurtą yra perdėti arba neteisingi. 49,3 proc. su šiuo teiginiu nesutiko, 24,5 proc. nežinojo arba neatsakė.

S6-S12. Už seksualinį priekabiavimą viešose vietose turi būti taikomos baudos

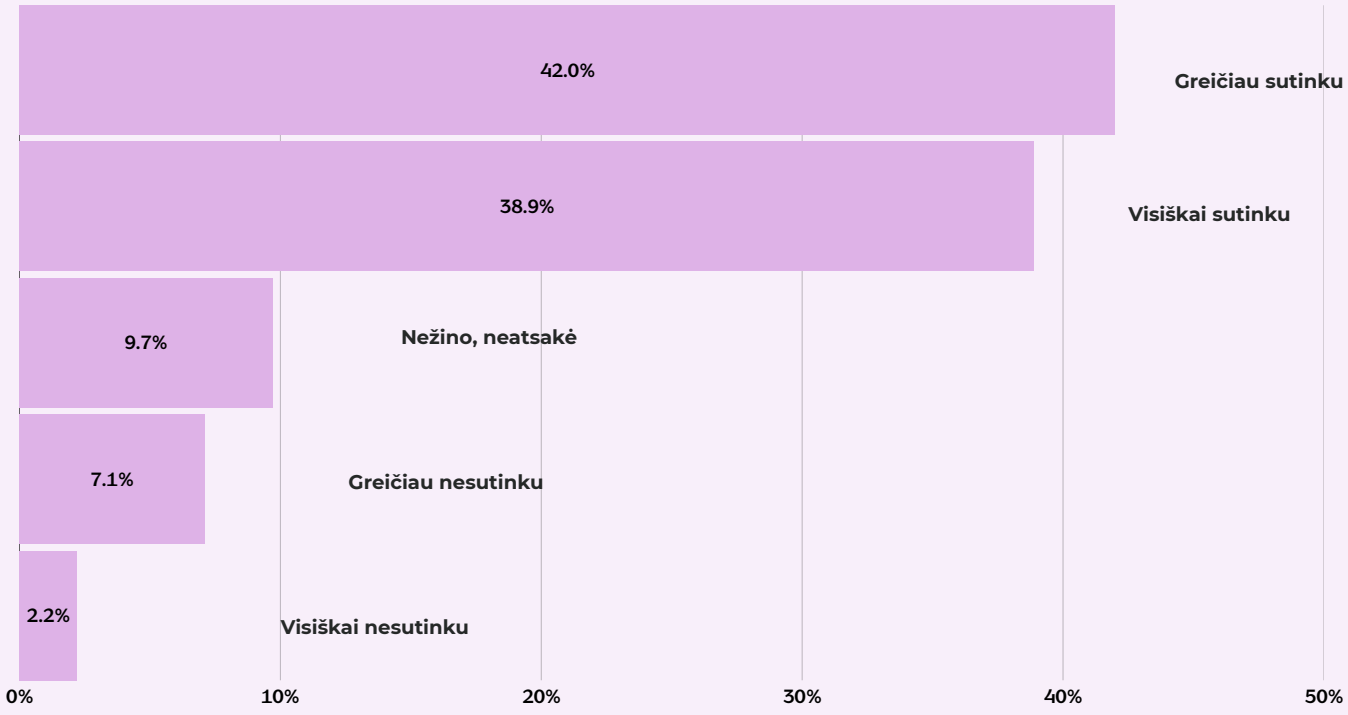

Šie rezultatai atskleidžia, kad deklaruojamas pritarimas sankcijoms gali egzistuoti kartu su nepasitikėjimu pranešimais ir atsakomybės priskyrimu nukentėjusiesiems. Teiginys „Bausmės už seksualinį smurtą prieš vyrus ar berniukus turi būti vienodos kaip už smurtą prieš moteris ar mergaites“ matuoja požiūrį į bausmių lygybę, bet ne tiesioginį pritarimą vienodai pagalbos paslaugų prieigai. Teiginys „Dauguma pranešimų apie seksualinį smurtą yra perdėti ar neteisingi“ atskleidžia nuomonę apie pranešimus, o ne įvertina tikrą melagingų pranešimų dalį.

Direktyvos prevencijos ir mokymų nuostatos leidžia pagrįsti kryptingą darbą su stereotipais ir diskriminuojančiu reagavimu. Direktyva skirta smurtui prieš moteris ir smurtui artimoje aplinkoje, tačiau pagalbos bei apsaugos priemonių taikymo apimtis priklauso nuo konkrečių jos nuostatų; apklausos klausimas apie vienodas bausmes neturėtų būti interpretuojamas kaip tiesioginis direktyvos atitikties testas.

Pakartotiniuose tyrimuose reikėtų vertinti nuostatų pokyčius pagal amžių, lytį, išsilavinimą ir gyvenamąją vietą, o individualaus lygmens duomenimis analizuoti, kurios nuostatos dažniausiai egzistuoja kartu. Tokia analizė padėtų tiksliau pasirinkti prevencijos auditorijas.

S6-S12. Bausmės už seksualinį smurtą prieš vyrus ar berniukus turi būti vienodos kaip už smurtą prieš moteris ar mergaites

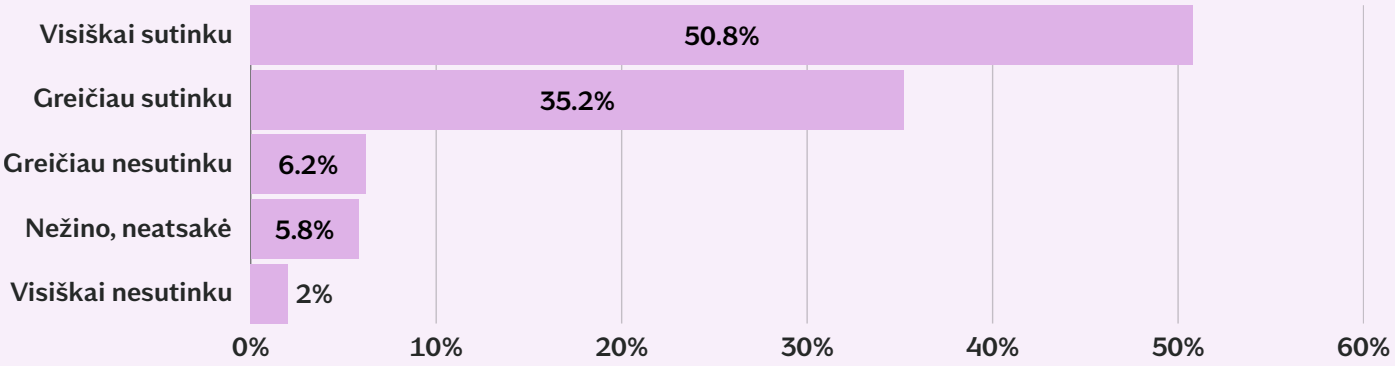

S6-S12. Dauguma pranešimų apie seksualinį smurtą yra perdėti ar neteisingi

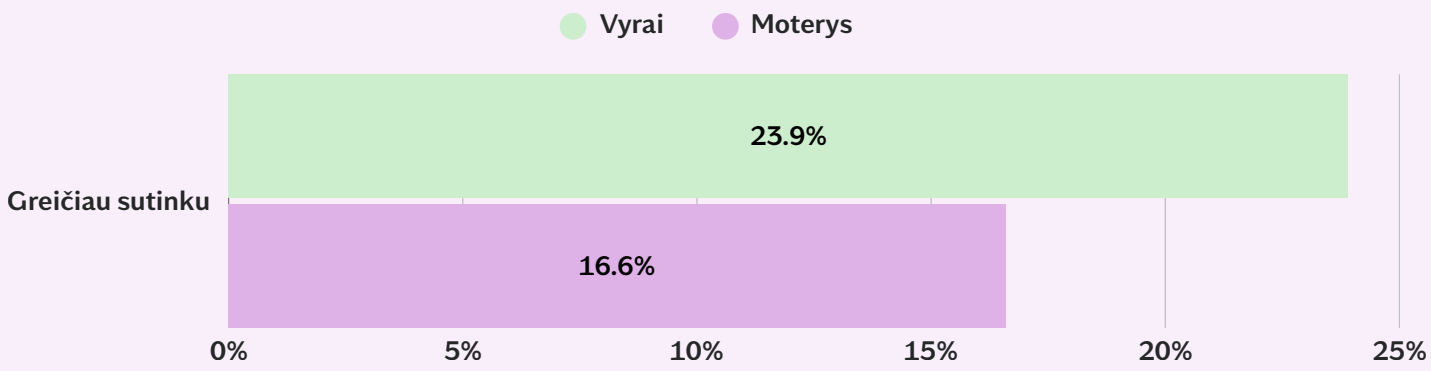

9. Reguliavimas ir paslaugos Lietuvoje: direktyvos atitikties vertinimas

2026 m. Lietuvoje egzistuoja seksualinio smurto kriminalizavimo, sveikatos priežiūros ir informacinės pagalbos priemonės, tačiau vien jų egzistavimas neįrodo visų Direktyvos (ES) 2024/1385 reikalavimų įgyvendinimo. Bendras direktyvos perkėlimo terminas – 2027 m. birželio 14 d., todėl dabartinį vertinimą tiksliau vadinti pasirengimo ir nustatytų patikros poreikių analize.

BK 149–151 straipsniai reglamentuoja iššaginimą, seksualinį prievartavimą ir privertimą lytiškai santykiauti. Tačiau direktyva neįtvirtino vien sutikimo nebuvimu grindžiamos bendros iššaginimo nusikaltimo sudėties, todėl būtina atskirai analizuoti direktyvoje kriminalizuotas kibernetinio smurto formas ir nacionalinių nuostatų atitiktį jų elementams, o iššaginimo apibrėžimo klausimą vertinti pagal platesnius žmogaus teisių standartus.

SAM paskelbė įsakymą Nr. V-1765 dėl paslaugų galimai seksualinį smurtą patyrusiems moteriškosios lyties asmenims. Viešai nurodomos penkios atitinkamos sveikatos priežiūros įstaigos: Santaros, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių ir Panevėžio ligoninės. Tai patvirtina formalų paslaugų organizavimo pagrindą, bet neįrodo visų nukentėjusiųjų grupių, paros laiko ar teritorinio prieinamumo. Reikia patikrinti, kaip paslaugos teikiamos vyrams ir kitoms grupėms, kaip užtikrinamas įrodymų dokumentavimas, saugojimas ir nukreipimas.

PRABILK teikia informacinę ir emocinę pagalbą seksualinį smurtą patyrusiems žmonėms bei specialistams. Direktyvos 25–26 straipsnių požiūriu reikėtų vertinti ne tik konsultavimo kanalus, bet ir realų paslaugų tinklą, nukreipimo į medicininę bei teisinę pagalbą veiksmingumą, pagalbą nesikreipus į policiją ir paslaugų tęstinumą. Tam reikalingi paslaugų teikėjų administraciniai duomenys ir praktikos analizė. Direktyvos 34–36, 39–40 ir 44 straipsniai svarbūs prevencijos, specialistų rengimo, veiksmų planų, bendradarbiavimo ir duomenų atžvilgiu. Tyrimas leidžia pagrįsti prioritetus, bet negali patvirtinti nacionalinių programų aprėpties ar veiksmingumo. Tam būtina peržiūrėti valstybės ir savivaldybių planus, mokymų programas, biudžetus ir rezultatų rodiklius.

10. Politikos prioritetai, išvados ir šaltiniai

Paklausti, ko Lietuvoje labiausiai trūksta siekiant sumažinti seksualinį smurtą, 44,2 proc. respondentų pasirinko teisės aktų pokyčius, užtikrinančius geresnę nukentėjusiųjų apsaugą ir teisingumo atkūrimą; 18,7 proc. – specialistų pasirengimą; 17,4 proc. – informavimą apie smurtą ir pagalbą; 12,7 proc. – didesnį specializuotos pagalbos prieinamumą. Tai visuomenės prioritetų pasirinkimas iš pasiūlytų variantų, o ne įrodymas, kad konkretus įstatymas yra netinkamas.

Rekomendacija 1. Sutikimo ir smurto atpažinimo prevencija

Švietimo ir socialinės politikos institucijoms su nevyriausybinėmis organizacijomis parengti ilgalaikes situacijomis grįstas priemones apie sutikimą, sustingimą ir apsvaigimą. Vertinti nuostatų pokytį prieš ir po veiklų, ne vien dalyvių skaičių.
Rekomendacija 2. Pirmojo kontakto kokybė
Sveikatos priežiūros, policijos ir pagalbos tarnyboms taikyti suderintus nukreipimo bei traumai jautraus bendravimo standartus. Vertinti nukreipimo sėkmę ir nukentėjusiųjų patirtį.

Rekomendacija 3. Paslaugų prieinamumo auditas

Atsakingoms ministerijoms ir paslaugų teikėjams įvertinti paslaugų teritorinį prieinamumą, jų veikimo laiką, prieinamumą skirtingoms nukentėjusiųjų grupėms ir pagalbą be oficialaus skundo.

Rekomendacija 4. Specialistų kompetencijos

Nustatyti minimalias seksualinio smurto atpažinimo, įrodymų dokumentavimo, nukentėjusiųjų teisių ir antrinės viktimizacijos prevencijos mokymų kompetencijas; jų įgijimą tikrinti praktinėmis užduotimis.

Rekomendacija 5. Atitikties ir duomenų stebėsena

Iki direktyvos perkėlimo termino sudaryti viešą reikalavimų, nacionalinių teisės aktų, paslaugų, atsakingų institucijų ir įgyvendinimo įrodymų matricą. Periodiškai kartoti palyginamąjį visuomenės nuostatų tyrimą.

Išvada

Tyrimas rodo ne vien atskirų stereotipų paplitimą, bet ir pateikia platesnį iššūkį – visuomenė lengviau atpažįsta fizinę prievartą nei sutikimo nebuvimą, o pritarimas sankcijoms egzistuoja kartu su atsakomybės nukentėjusiajam priskyrimu. Pagalbos paiešką respondentai dažniau sieja su teisėsauga, o nesikreipimo kliūtis – su stigma ir nepasitikėjimu. Direktyvos įgyvendinimo vertė priklausys nuo to, ar formalūs reikalavimai virs prieinamomis, koordinuotomis ir saugiomis paslaugomis.

ENGLISH SUMMARY

Sexual violence in Lithuania: public attitudes and priorities for implementing Directive (EU) 2024/1385

This policy paper analyses a nationally representative survey of 1,002 Lithuanian residents aged 18 and over, conducted by Baltijos Tyrimai on 21–31 July 2026. It connects survey evidence with selected requirements of Directive (EU) 2024/1385 on combating violence against women and domestic violence and with publicly documented aspects of Lithuanian legislation and support services.

The findings reveal a substantial difference between recognition of sexual violence involving physical force (88.4%) and situations involving an absence of willingness (58.6%), inability to resist due to shock or fear (46.4%), or severe intoxication (44.9%). In a separate, specific scenario involving unwanted intercourse and freezing due to shock or fear, 71.9% identified the act as a crime. The difference between the two question formats is suggestive but does not establish a causal framing effect.

Self-reported experiences included verbal sexual harassment (20.8%), unwanted sexual physical contact (10.6%), and rape or sexual assault (4.1%). Women reported verbal harassment and unwanted physical contact more frequently than men. These figures are not equivalent to administrative crime statistics or a definitive population prevalence estimate. Ambiguous “do not know/no answer” coding in two multiple-response questions prevents calculation of a reliable overall share reporting any experience or knowing a survivor.
In a hypothetical help-seeking situation, respondents most frequently selected the police (37.2%) and emergency number 112 (30.7%), whereas 4.8% selected PRABILK, the national sexual violence information centre. These choices do not directly measure service awareness or actual help-seeking behaviour. The most frequently perceived barriers were shame or guilt (51.2%), fear of not being believed (43.4%), and distrust of the justice system (34.1%).

Victim-blaming beliefs remain prominent: 47.1% attributed partial responsibility to an intoxicated person who experienced sexual violence, and 51.6% did so when the person did not verbally or physically resist. At the same time, 80.9% supported fines for sexual harassment in public places. This illustrates coexistence of support for accountability with problematic assumptions about survivors’ responsibility.

Directive (EU) 2024/1385 provides a framework for prevention, specialist victim support, professional training, coordination and data collection. Lithuanian criminal law contains provisions on rape and sexual assault; the Ministry of Health documents specific medical-care arrangements, while PRABILK provides information and emotional support. The presence of these measures does not, by itself, establish comprehensive compliance or equitable practical access. The Directive does not establish an EU-wide consent-only definition of rape.
Priorities are to improve consent education and situational recognition of sexual violence; reduce victim-blaming; audit access to specialist medical, forensic and psychosocial support; strengthen trauma-informed professional practice and referral pathways; and develop a transparent implementation and monitoring matrix ahead of the Directive’s general transposition deadline of 14 June 2027. A full compliance conclusion requires further legal and service-delivery evidence beyond the survey.

Sources: Baltijos Tyrimai (2026), survey methodology and S1–S14 results; Directive (EU) 2024/1385; Lithuanian Criminal Code; Ministry of Health; PRABILK.

Bendrai finansuoja Europos Sąjunga
EUROPEAN WOMEN'S LOBBY
EUROPEEN DES FEMMES
Lietuvos moterų lobistinė organizacija
Veda Vidus
RŪBO LOGIJA